

Emilio Salas, (Pichos) 1920. mija 13.

Amok: 16/1

Def. 946 W 11 / 24

Yatchky

Az értékpapír a kereskedelmi jogban.

Értekezés a kereskedelmi jog
köréből.

Irta:

Follák Zoltán
jogszigorló.

А 2441



V á z l a t :

- I./ Bevezetés. Az értékpapir fogalma. 2
- II./Az értékpapir fajtái. 2
- III./Az értékpapirban foglalt jogositvány.
- IV./Az értékpapirforgalom jelentősége.

Felhasznált forrásmunkák:

-
- 1./BozÓky Géza dr.: Magyar kereskedelmi jog. 2
 - 2./Cosack H.: Lehrbuch des Handelsrechts. 2
 - 3./dr.Kuncz Odön: A magyar kereskedelmi és váltó jog
vázlata. 2
 - 4./Magy Ferenc: A váltó jog kézikönyve. 2
- .-
- 5./Coppüs Iuris Hungarici.
 - 6./Az 56/1887. és 178/1895. számú kuriai döntvények.

I.

Bevezetés. Az értékpapir fogalma.

Gazdasági és kereskedelmi életünk számos, egészen primitív vonatkozásában már a legkezdetlegesebb időkben is át-, meg át volt szöve a hitelezés gondolatával. Az a jelenség ugyanis, hogy valaki valamilyen szolgáltatást úgy tudott magáévá tenni, hogy a szemben álló fél nem kívánta az azonnali teljesítést, nem kívánta azt, hogy nyomban az ügylet létrejövetele alkalmával az őt kétségek nélkül jogosan megillető ellenszolgáltatást megkapja, már a legősibb és legcsökevényesebb formájában is arra mutatott, hogy hitel nélkül a gazdasági élet, az emberek egymásközti gazdasági kapcsolata elképzelhetetlen és hogy hitel már ott is volt, ahol annak tudatos átélése még talán végbe sem ment.

Ha pedig a hitel a gazdasági élet legősibb

formájánál is jelentkezett és ugyyszólván nélkülözhetetlen jelleget öltött, mennyivel inkább azzá vált és válik naponta egyre fokozódóbb mértékben a modern kereskedelmi élet szédületes arányokat öltő és hatalmas vagyoni és pénzügyi érdekeltségeket magába foglaló világában. Nincs olyan megnyilvánulása mai gazdasági életünknek, amely valamilyen kapcsolatban ne állana a hitel gondolatával, a hitel intézményével. Egyéni és társas vállalkozások, magánügyletek és állami gazdasági tevékenység egyaránt elengedhetetlenül megkövetelik, hogy ügyleteik lebonyolításánál úgy egyik, mint másik fél részéről a hitel bázisán álljanak. Nem beszélve arról, hogy milyen óriási és sok esetben csaknem elhárithatalan nehézséggel és veszéllyel járna, ha a hitelt kereskedelmi életünkben kikapcsolnók és arra volnánk kényszerítve, hogy azonnal és pedig abban az értékben és értékmérőben fizessünk, amely az egyébként rendelkezésünkre álló hitel mögött áll. Ha nem volna elég egy aláírás, ha nem volna elég egy aláig pár négyzetcenti-

méternyi papirdarab, amely a fennálló követlést igazolja és biztosítja, ugy egész kereskedelmi és gazdasági világunk messze századokkal visszamaradt és teljesen elsovadt állapotban tengene-lengene.

Hogy tehát a hitel ilyen óriásivá nőtt jelentőséggel rendelkezessék kereskedelmi életünkben, ahhoz feltétlenül szükség volt olyan megjelenítési formára, amely hitelt mint elvet és mint eszményt a gyakorlatban látható alakban példázza.

Erre a szerepre vállalkoztak és hivatottak is az értékpapírok.

Mik azok az értékpapírok és mi tulajdonképpen az értékpapír?

Az értékpapír fogalmát a vonatkozó törvényi rendelkezések nem nyújtják. Hogy mégis némi fogalmunk legyen az értékpapír fogalmi kellékeit illetően, utalnunk kell itt elsősorban arra, hogy az értékpapír mint ilyen, természetesen okirati formát kell, hogy öltjön.

Miért szükséges az értékpapirnál az okirati forma; Nyilvánvalóan azért, hogy "benne egy jogviszonyra vonatkozó gondolatnyilvánítás írásjegyekkel akként legyen kifejezve, hogy pusztán szövegéből is^{1./} kitűnjék a jogviszonyra vonatkozó akaratkijelentés."

Az értékpapir mint okirat tehát egy jogviszonyra utal, mégpedig egy olyan jogviszonyra, amely bizonyos akaratot rejt maga mögött.

Továbbmenve ezen az úton, eljutunk annak meglátásához is, hogy az értékpapir rendelkező okirat, mert bizonyos jog megállapítását kívánja kifejezésre juttatni. De mint rendelkező okirat is olyan, hogy a papir birtoka egyben azt is jelenti, hogy a birtokos számára nyílik egyedül lehetőség a papirban foglalt jog érvényesítésére. Az értékpapir ugyanis arra hivatott, hogy annak birtokosa papir kiadása ellenében jogokat nyerjen, jogokat gyakoroljon, ellenszolgáltatást ~~is~~ kapjon.

1./ dr. Kuncz Ödön: A magyar kereskedelmi és váltójog vázlatlata II. ötet 44.1.

Ez utóbbi megállapodásunk tulajdonképpen ~~visz~~ visszatérés oda, ahonnan kiindultunk. Azt módottuk ugyanis az előzőek során, hogy az értékpapirnak éppen ott van meg a jelentősége, hogy a gazdasági élet feltétlen hitelszükségletét olyképpen tudja kielégíteni, hogy bizonyos jogot, bizonyos jövőbeni szolgáltatást egyszerű szövegével a valóságos érték helyett dokumentál.

Az értékpapir tehát ezzel a tulajdonságával vitathatalanul betölti azt a szerepet, amelynek szolgálatában az élet gazdasági vonatkozásai megteremtették.

II.

Az értékpapir fajai.

Mint előzőleg már leszögeztük, a gazdasági élet egész mai felépítése önmagából kiindulva igényli hogy értékpapirok álljanak rendelkezésére. Ez a nagy szükségyszerűség természetesen azt eredményezte, hogy a gazdasági és kereskedelmi élet az értékpapiroknak számos válfaját hozza napvilágra és illessze be a mindennapi forgalomba.

A kereskedelmi jogi adottságk és az értékformálta módozatok során végigpillantva, elsősorban is foglalkoznunk kell az ugynevezett "bemutatóra szóló papirral".

Bemutatóra szóló értékpapirnak azt az értékpapirt nevezzük, amelynél a papir puszta birtoka, tekintet nélkül arra, hogy a birtokosi minőség jogos-e, vagy jogtalan, a papirban foglalt jogosítványok gya-

korlására a birtokost feljogosítja. Ez másként annyit jelent, hogy minden olyan értékpapir, amelynek birtokosa azzal a ténnyel, hogy a papirt felmutatja, a fennálló jogszabályok szerint jogosan igényelheti a papir tartalmának megfelelő szolgáltatást, bemutatóra szóló értékpapirnak tekintetik.

Mik a bemutatóra szóló papir közelebbi tulajdonságai és joghatásai?

Elsősorban - eltekintve a fent már mondotaktól - a papir birtoka azt eredményezi, hogy a papir tartalmának megfelelően kötelezett személy jogérvényesen teljesíthet annak, aki a papirt előtte felmutatja. De áll ez a joghatás harmadik személyekkel szemben is, vagyis senki sem hivatkozhatik arra, hogy az adós a teljesítést vele szemben is eszközölje azért, mert a papir bemutatója nem volt legitimálva a szolgáltatás elfogadására.

A bemutatóra szóló papír, tekintettel épen sajátos természetében rejlő tulajdonságaira, a legközked-
veltebb papírfajták egyike a kereskedelmi, üzleti és
általában a gazdasági életben. Talán éppen ez a közked-
veltség magyarázza, hogy a bemutatóra szóló papírnak
idők folyamán számos válfaja alakult ki s lett egyre
inkább összeforrottá a kereskedelmi és üzleti élettel.

Ilyen ~~nk~~ bemutatóra szóló papirok az állami,
községi, vagy más közhatósági kölcsönkötvények, a zálog-
levelek, nyereségek, kamatszelvek, és oszta-
lékszelvek, ~~gőz~~jegyek, bankjegyek és még sok-sok
más feladatot és szerepkört betöltő értékpapír.

Rözelebből vizsgálva most már a kérdést,
hogy a bemutatóra szóló papiroknak milyen alakai és
tartalmi kellékeknek kell megfelelniök, látnunk kell
elsősorban is azt, hogy a bemutatóra szóló papír alakai
~~alakai~~ kellékei tekintetében ugyyszólván semmi megkötött-
ség, semmi szabály sincsen.

Ezt az állításunkat egyébként igazolni látszik már ~~x~~ az a változatos felsorolás is, amelyet fentebb vázlatosan közöltünk, hiszen az ott feltüntetett papírfajták egymástól teljesen különböző alakban és tartalommal jönnek létre.

Szabályként mindössze annyit kell elfogadnunk, hogy a bemutatóra szóló papirnak írásbeli alakban kell megjelennie és annak a körülménynek, hogy az értékpapir bemutatóra szól, magából a papirból ki kell tűnnie.

Az írásbeliség mint követelmény természetesen a legváltozatosabb lehet. Így kézzel írott, nyomtatott, rajzolt formák stb. mind alkalmasak a bemutatóra szóló papir érvényességéhez. A kiállítónak, vagyis az adósának mindössze az a kötelezettsége áll fenn, hogy a papírt aláírásával ellássa. Ez utóbbi szabály azonban a gyakorlatban oda módosul, hogy a leg-

több bemutatóra szóló papir aláírást nem tartalmaz, csupán annak kétségbevonhatatlan kitüntetését, hogy az értékpapirt ki állította ki, illetve ki van azon adósként feltüntetve.

Azt mondtuk fentebb, hogy a bemutatóra szóló papirnál magából a szövegből ki kell tűnnie a papir ez utóbbi tulajdonságának. Ezt a bemutatóra szóló papirnál kétféle formában lehet elérni. Egyrészt úgy, hogy a bemutatóra szóló papir maga a szövegben utalást ad arra nézve, hogy a papir bemutatójának az adós a papirban foglalt szolgáltatást teljesíteni fogja, vagy pedig - s ezt már a mindennapos élet alakította így ki - a papir semmiféle utalást nem tartalmaz tekintetben, hanem a közfelfogás szerint a papir jellege bemutatóra szóló.

A bemutatást a szövegben tanúsító bemutatóra szóló papiroknál e szövegrészt bemutatási záradék néven ismeri a kereskedelmi jog. A bemutatási záradék lehet tiszta és lehet vagylagos bemutatási záradék. Az

előbbi azt jelenti, hogy a papir bemutatája a hitelező teljes jogaiba lép az adóssal szemben, viszont a vagylagos bemutatási záradéknál a papir egy meghatározott személyt is megjelöl, aki mellett azonban ~~ant~~ is igéri, hogy a papir bemutatójának is teljesíteni fog az adós.^{1./}

Amennyire nyincsen kötöttség a bemutatóra szóló papir alakjára és tartalmára vonatkozólag, úgy elvileg annak sincs semmi akadály, hogy a bemutatóra szóló papirt bárki is kiállithassa. Ez ~~xx~~ a szabály azonban csak - mint mondtuk - elvileg áll fenn. Vannak ugyanis olyan bemutatóra szóló papirok, amelyek csak bizonyos meghatározott személyiségek által állithatók ki. Így például a bankjegyek kiadására vonatkozólag törvényes intézkedések írják elő, hogy meghatározott ideig csak a Nemzeti Bank adhat ki államunkban bankjegyeket.^{2./}

De vannak emellett olyan záloglevelek, bizonyos kötvények stb. amelyek kiállítása és kibocsátása szintén csak

- 1./A Kuria határozatai közül az 5678/1887. és 178/1895. sz. határozat.
2./ 1924. évi V.t.c.

egyres erre jogosított intézetek, vagy intézmények
számára lehetséges.^{1./}

A papirok között olyan nagy elterjedtségnek örvendő bemutatóra szóló papir minden közkedveltsége ellenére is egy nagy veszélyt hordoz magában. Nevezetesen azt, hogy tekintettel arra a tulajdonságára, miképp a papir birtoka a legitimációhoz teljesen elegendő, a bemutatóra szóló papir olyanok részére is jogokat biztosítani alkalmas, akik nem hogy nem jogosultak, de a papir birtoka náluk egyenesen jogtalan eljárás eredménye. Így ha például valamely bemutatóra szóló papirt ellopnak, a tolvaj, tehát illetéktelen és jogosulatlan személy a papir birtokában, az abban foglalt jogok gyakorlását a maga számára teljességgel igényelheti. Elvként áll tehát itt az a kereskedelmi jogi szabály, hogy a bemutatóra szóló papirt a kiállító személy minden esetben a saját veszélyére állítja ki, azaz számolnia kell azzal, hogy a papir kiállításával meg-

1./1896. évi V. t. c. és 1897. évi XXXII. t. c.

szűnik az a biztonság, amely egyébként a kereskedelmi és üzleti életben olyan irányban kívánatos, hogy csak az szerezhessen jogokat, aki egyben kötelezettséget is vállalt, illetőleg teljesített.

Ebből a veszélyességből következik aztán a bemutatóra szóló papirnak az a sajátos tulajdonsága is, hogy a tulajdonjogi jogosultság és a tulajdonjog érvényesítésének lehetősége itt kettő válik. Vagyis a papirban foglalt jog megszerzéséhez szükséges az, hogy valaki a papir tulajdonát is megszerezze. De ha már érvényesíteni kívánja a papirban foglalt jogot, akkor elegendő csupán a puszta papir felmutatása, mert senki sem tartozik igazolni a bemutatóra szóló papirnál azt a körülményt, hogy miként jutott a papirhoz.

További jellegzetessége a bemutatóra szóló értékpapirnak, hogy átruházás esetén az új hitelező a papirban foglalt jogositványt a papir tartalma szerint szerzi meg. Ennek az a különös következménye, hogy a papir bemutatójával szemben az adós csupán a

papír tartalmának hiányosságára hivatkozhatik, vagyis kifogásait egyedül a papír esetleg meg nem felelő tartalmára alapíthatja. Nem lehet tehát az adósnak azt vizsgálni, hogy a bemutató személy illegitim úton jutott-e a papirhoz, hanem egyedül a papír tartalmának szorgos vizsgálata révén nyílik számára lehetőség a bemutató hitelezővel szembeni esetleges fellépésre.

Végül a bemutatóra szóló papírnál, amennyiben a teljesítés helye nincsen külön meghatározva, a bemutató személy bárhol követelheti az adóssal szemben a teljesítést. Ami pedig a bemutatás határidejét illeti, itt vagy maga a papír nyilatkozik a határidő tekintetében, vagy pedig a papírra nézve is az általános magánjogi szabályok szerint meghatározott elévülési idő áll fenn.

„Másik jelentékeny és ugyancsak igen elterjedt értékpapírfajta az úgynevezett forgatható papír.

Mi ennek a forgatható papírnak lényege?

Nyilván semmi egyéb - mint a neve is mutatja -

hogy a papir, ^{ha} benne foglalt jogokat és kötelezettségi ígéretet bárki is gyakorlatilag alkalmazni akarja, szükségképen kell, hogy egyik személyről a másikra forgatott legyen s az érvényesítő személy visszamenőleg megszakítás nélkül vissza tudja vezetni jogosultságát a papir kiállítójáig.

Ennélfogva a forgatható papir leglényegesebb kelléke az ugynevezett forgatmány. Mit értünk forgatmány alatt? Mi az a forgatmány?

A forgatmány tulajdonképpen nem más, mint bizonyos személyeknek összefüggő láncolata, vagyis az a jelenség, amely azt dokumentálja, hogy a papir egyik személyről a másikra áthárított, egyik személy a papirt a másikra átruházta. Az átruházás ugyanis azt fejezi ki, hogy a papirt az eddigi tulajdonos egy másik személynek adta át, ennélfogva a másik személy most már egyedül jogosult arra, hogy a papirban foglalt jogosítványt az adóssal szemben érvényesítse. Itt van 1./Kunczák id.m. 85 -86. 11.

tehát az az igen jelentős különbség, amely a forgatható papírt a bemutatóra szóló papírtól elválasztja. Mert míg a bemutatóra szóló papírnál bárki, aki a papír puszta birtokában volt, teljes joggal érvényesíthette a papírban foglalt követelést, addig a forgatható papírnál az értékpapír egyszerű ^{birtoka} ~~hitelesítője~~ még nem alkalmas arra, hogy a papírfelmutató személy a hitelező jogkörébe lépjen, mert ehhez elkerülhetetlenül szükséges az is, hogy a papír maga megnevezze a hitelezőt, vagyis, hogy a papír bemutatója azonos személy legyen azzal, akit a papír hitelezőnek tüntet fel.

Hogy azonban a biztonságot, vagyis azt, hogy a papírt felmutató és a papír szerint is igazolt személyt a papír-tartalmazta követelés valóban megilleti-e, a forgatható papír mennyiben fokozza és mennyiben mozdítja elő, annak állítása már kissé problematikusabb. Tekintettel ugyanakkor arra, hogy a pa-

pir legitimál minden olyan személyt, aki utolsó hitelezőként a papiron fel van tüntetve, mi sem lehet könnyebb annál, mint a legutóbbi hitelező után a papir felmutatójának nevét odairni s ime, a láncolat teljesé válik, a papiron szereplő név a felmutató nevével azonos s ekként az a jogositványnak birtokába léphet, noha arra valójában semmiféle tartalmi jogvime nincsen. A forgatható papir tehát azt a bizonytalanságot, amelyet éppen e téren a bemutatóra szóló papirnál észlelhettünk, legkevésbé sem szünteti meg. A forgatható papir éppen olyan alakiságokra építi a hitelező jogosultságát, mint a bemutatóra szóló papir, legfeljebb az adósnak itt módja van arra, hogy a forgatmányon, mint láncolaton végigmenve, kideirthesse azt, hogy a papiron szereplő legutolsó hitelező vajjon valóban jogosult-e a papir tartalma szerinti jog gyakorlására. Ezt azonban csak utólag és csak akkor teheti, ha már a fellépő hitelezőt kiegészítette, mert annak vizsgálá-

tára az adósnak egyáltalában nincs joga, hogy a papir jogosan került-e a felmutató és egyben a forgatmányi láncolat szerént legitimált egyén tulajdonába, azaz e vizsgálatot semmi esetre sem tűzheti ki a papirban foglalt kötelezettség teljesítésének feltételéül. Ha vizsgálja azt a körülményt, ugy csakis utólag és csak is akkor teheti, ha a hitelező már kiegészítést nyert.

A forgatható papírok éppen ugy, mint a x bemutatóra szóló papírok számos változatban ismerősek.

Eltérésként jellemzők e két papírfajta fajta között az, hogy míg a bemutatóra szóló papírok válfajai a legkorlátlanabb mértékben tevéyszhetnek és virulhatnak a kereskedelmi élet berkeiben, addig a forgathatópapírok válfajai csak egy meghatározott keret között mozoghatnak. A forgatható papírok fajait ugyanis tételes törvényi rendelkezések szabják meg.

Vonatkozó törvényi rendelkezéseink értelmé-

ben a forgatható papiroknak a következő fajtáit ismerjük: váltó, csekk, kereskedelmi utalvány, kötelező jegy, névre szóló részvény, közraktárjegy, rakjegy, tengeri hajóselismervény, rakjegy, biztosítási kötvény és végül a hajókölcsonnévél. E taxatív felsorolásnak két jellemző sajátossága van. Egyrészt ugyanis a felsorolás a leghatározottabb mértékben leszögezi azt, hogy melyek a forgatható papirok. Másrészt viszont a felsorolás csak tekintetben döntő, hogy a forgatható papirok zárt számot és zárt fajtaféleséget alkotnak, annak tehát, hogy a papirok közül egyik-másik minden forgatható jellege ellenére is bemutatóra kiállítható legyen, semmi akadálya nincsen. Ennek megfelelően tehát ismerünk olyan forgatható papirokat, amelyek egyes esetekben bemutatóra szóló papiroknak tekintendők. Hogy mi adja meg tehát egyik, vagy másik jellegget, annak eldöntése az eddig elmondottak alapján egyáltalában nem okoz nehézséget. Mert az, hogy va-

lamely papir forgatható-e, vagy nem, rendszerint - a kivételekről alább lesz szó - megából a papirból könnyen megállapítható. A forgatható papírok ugyanis - szabály szerint - tartalmazzák minden esetben az ugynevezett rendeleti, helyesebben a pozitív rendeleti záradékot. Amely papírok tehát ezt nem tartalmazzák, azok bemutatóra szóló, vagy névre szóló értékpapírok, kivéve természetesen azokat a papírokat, amelyek ipso iure forgatható papírok s amelyek abban az esetben is forgathatóknak tekintendők, ha a pozitív rendelkezési záradékot nem is tartalmazzák. Sőt e papírok csak abban az esetben válnak bemutatóra szóló papírokká, ha ugynevezett negatív rendelkezési záradék e minőségüket külön kiemeli és hangsúlyozza. Ilyen papírok a váltó, a közraktári jegy és a névre szóló részvény is.

Felmerül most már a kérdés, hogy ha a törvények - kereskedelmi, váltó és csekk-törvény - a forgatható papírokat ilyen tagatív felsorolásban

részesítik, vajjon lehetséges-e ezeken kívül is még forgatható papirokat létesíteni?

Tekintettel éppen a törvényi szabályozottságra, e kérdésre csupán nemleges feleletet adhatunk. A mindennapi életben tehát újabb forgatható papirok nem létesíthetők s ha mégis bárki ennek ellenére egy értékpapirt forgatmánnyal lát el, amely azonban egyébként és természetét tekintve forgathatónak nem minősülhetne, a papir nem nyeri el a forgatható értékpapir jellegét s az ilyen papiron szereplő forgatmány legfeljebb mint engedmény jöhet számításba, persze itt is azzal a fejtétellel, hogy a forgatmány az engedmény feltételeninek vajjon megfelel-e?^{1./}

A forgatható papir jogviszonyának vizsgálatánál foglalkoznunk kell még a forgatható papírnál jelentkező felelősség kérdésével is. E papírfajtának ugyanis az a rendkívül érdekes és egyben értékes tulajdonsága is megvan ugyanis, hogy a forgatmány nem
1./Nagy Ferenc: A magyar váltó jog kézikönyve. 56. l.

csupán annak igazolására jó, hogy a mindenkori tulajdonosnál, illetőleg birtokosnál milyen elzáró láncolat alapján van a papir, hanem egyben a papir értékességét is növeli, azaz mennél több egy forgatható papir a forgatók száma, a hátrább álló forgatók annál biztosabb és kényelmesebb helyzetben vannak, hogy követelésüket megkapják, mert a forgatmányban elzárólag feltüntetett személyek mind felelősek a papirban foglalt szolgáltatás teljesítéséért.

Ez a tulajdonsága magyarázza azt a körülményt hogy miért örvendenek olyan nagy közkedveltségnek az értékpapírok sorában a forgatható papírok, köztük pedig különösképpen a váltó.

Az értékpapírfajták harmadik nagy csoportját az ugynevezett névre szóló, vagy rektapapírok alkotják. Mik tehát ezek a névre szóló, vagy rektapapírok?

Láttuk, hogy a bemutatóra szóló papírnál az értékpapir bemutatója minden további nélkül joga-

sitottnak tekintetik arra, hogy a papirban foglalt jogositványt gyakorolhassa. Ugyanilyen volt a helyzet a forgatható papirnál, természetesen azzal a különbséggel, hogy itt a forgatmányi láncolatnak a felmutató személyig elérő sorozata adta meg a felhatalmazást arra, hogy a papirtulajdonos az ígért szolgáltatás teljesítését követelhesse.

Ezzel szemben a névre szóló, vagy rekta papirnál azt kell tapasztalnunk, hogy itt maga a papir szigorúan meghatározott személyhez fűzi azt a hatást, hogy a papirban foglalt ^{bárki részére} ígért beváltható legyen. A bárki itt egy embert, egy meghatározott személyt jelent, azt nevezetesen, aki a papiron mint ilyen, mint jogositott szerepel.

A rekta, vagy névre szóló papirnak - s ez egy érdekes ellentmondás - nem kell azonban minden esetben valóban névre szólnia, más esetben pedig nem kell, hogy pontosan azt a nevet tüntesse fel, aki az alapul vett szerződés értelmében a jogok gyakorlá-

sárára hivatott. Elegendő ugyanis olyan általános magatartás, amely kifejezésre juttatja azt, hogy az értékpapír más, mint névre szóló, nem is lehet. Így névre szóló értékpapírnak tekintendő a rubikári jegy is, noha ezen a név feltüntetése nem szokásos. Szokás azonban kivül az is, hogy a rektapapírt nem arra a névre állítják ki, amely egyébként a tulajdonos valódi nevének megfelelne. Ilyenkor is névre szóló értékpapírról beszélünk.

A névre szóló papiroknál nincsen olyan zárt kategória, mint a forgatható papiroknál. Itt a papírok fajtáit nem határozták meg, tehát bárki, bármilyen viszonylatu értékpapírt egyszerűen névre szóló papírnak minősíthet, ha ez éppen szándékában áll.

A korlátozásra, a pontosabb szabályozásra itt nem is volt olyan nagy szükség, mint a forgatható papiroknál, mert itt a papír kibácsátója éppen a hitelez" megnevezés folytán egészen határozottan nyilat-

kozott tekintetben, hogy kivel kíván kötelezettként szembe állni.

Ilyen rektapapirfajtkként emlithatjuk a névre szóló utalványt, a névre szóló csekket s ~~maximá~~ hajóselsimervényt, a rakjegyet, a biztosítási kötvényt stb., stb. és még sok másféle, a kereskedelmi életben használatos papirfajtkát, amely névre szólóan állit-
1./
ható ki.

Összevetve most már az eddig ismeretes papirfajtkát azt kell látnunk, hogy míg bemutatóra szóló papir sohasem lehet névre szóló papir is egyben. mert ezt a két papir természetes közötti különbség kizárja, addig a forgatható papir, amennyiben hiányzik róla a rendeleti záradék, illetőleg az ipso iure forgatható papirnál rajta van a negativ rendeleti záradék, névre szóló papir is lehet.

A papirok metamorfózisa sem egészen ismeret-

len jelenség a kereskedelmi jogéletben. Ez alatt a
metamorfozis^{1./} alatt természetesen azt értjük, hogy
bizonyos eljárások lehetővé teszik, hogy egyik érték-
papír a másik értékpapír tulajdonságát ölthesse magá-
ra. Így például egészen könnyen lehetségessé válik
bárki számára az, hogy bemutatóra szóló papírt rektapapírrá átalakítson. Hogyan? Ugy és azzal az egy-
szerű eljárással, hogy a bemutatóra szóló papírra
egy meghatározott személy neve kerül azzal, hogy a
teljesítést az adós csak e meghatározott személy irá-
nyában vállalja joghatályosan és csak ennek a személy-
nek van joga fellépni az adós ellenében teljesítésért.

Ez megáll és keresztülvihető a bemutatóra
szóló papírnál és a rektapapír viszonylatában. Meg-
állhat ez esetleg fordítva is, amikor a rektapapírra
vezetteik rá az a körülmény, hogy a papírban foglalt
szolgáltatási ígéret bárkivel, tehát a papír bemu-

1./Cosack : Lehrbuch des Handelsrechts. 621268. 1.

tatójával szemben is hatályos. Elvileg ki van zárva azonban annak a lehetősége, hogy rektapapír forgatható papírrá alakulhasson, hacsak - és ez itt a kivétel - maga a rektapapír nem olyan természetű, hogy forgatható. illetőleg rendeleti záradék rávezetése esetén bele nem illeszthető a forgatható papírfajták zárt kategóriájába. Az értékpapír metamorfózisának ez az akadálya ugyanis éppen ott áll fönn, hogy a forgatható papirok taxative lévén törvényeinkben felsorol-
1./
va csak azok a ^{rekta}papirok válhatnak forgatható papirokká, amelyek egyébként a forgathatópapirok fentebb felsorolt fajtáinak egyikével, vagy másikkal azonosulnak.

III.

Az értékpapirban foglalt jogositvány.

Az értékpapir, mint azt az eddigiekből láthattuk, bizonyos jogositványt tartalmaz. Ez a jogositvány - természetét tekintve - rendszerint valamely vagyoni juttatást dokumentál, valakit valaminek a szolgáltatásaita kötelez.

A jogositvány tehát kétségtelenül benne van az értékpapirban. De ugyanugy benne van a kötelezettség is, mégpeidg a gazdasági kötelezettség, amely arra irányul, hogy valaki, tehát az adós bizonyos szolgáltatást köteles teljesíteni a hitelező irányában.

Ha pedig az értékpapirban ilyen jog, illetve kötelezettség benne foglaltatik, nyilvánvalóan

természetesnek tetszik a kérdés, amely azt a gondolatot veti fel, hogy melyik az a cselekmény az értékappir létrejöttének pillanatában, amely a papirtartalmazta jogot, de főleg a kötelezettséget létrehozza?

Az értékpapirban foglalt kötelezettség s ennek folytán a jog létrejötte tekintetében a vonatkozó kereskedelmi jogi irodalom hatalmas anyaggal rendelkezik. Számos különféle elmélet, theoria igyekszik erre a fontos, de talán éppen ezért meglehetősen bonyolult kérdés~~hez~~^{re} elfogadható feleletet adni. Hogy tehát etekintetben bizonyos tájékozódásra telessünk szert, nem lesz érdektelen a számottevőbb elméleteket egyenként vizsgálat tárgyává tennünk.

Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy a kereskedelmi jog mai állása szerint a vonatkozó elméletek vagy onnan indulnak ki, hogy e kötelezettség keletkezését az okirat, vagyis az értékpapir kiállítását megelőző jogviszonyban keresik, vagy ma-

gának a kiállításnak tényében látják, illetőleg mások az értékpapir kiállítását követő cselekményben vélik felfedezni. Talán mondanunk sem kell, hogy bizonyos mérvű igazság valamennyi elméletben van, bár egyikben nagyobb és szélesebb mértékben, mint a másikban. Ez a tulajdonság adja aztán a különféle elméletek értékét is.

Az a felfogás, amely az értékpapirban rejlő kötelezettség, illetőleg a másik oldalon az értékpapirban foglalt jog keletkezését az értékpapir kiállítását megelőző jogviszonyban igyekszik kimutatni, a legrégebbi vonatkozó elméletek közé sorozható. E szerint ugyanis az a fontos, hogy mi adott okok arra, hogy a szembenálló felek értékpapir kiállítására határozták el magukat? Mi volt az alap, amelyből kiindultak? Miután pedig két egymással üzleti összeköttetésben álló fél között bizonyos üzleti, alapüzleti viszonyoknak kell lennie, kétféleképpen és logikusnak tűnik fel, hogy az értékpapir kiállításának okát,

ezzel pedig a kötelezettség létrejöttét is abban a bizonyos alapügyletben kell keresnünk. Mert ha értékpapir létrejött, úgy azt feltétlenül meg kellett hogy előzze egy, a felek között létesült megállapodás. A megállapodás egyik fél részére jogot, másik fél részére kötelezettséget és viszont: egyik fél részére kötelezettséget, másik fél részére ugyanakkor jogot szül, ilyenformán tehát az az értékpapir, amely az alapügylet nyomán létesült, a benne foglalt kötelezettséget is az alapügyletből származtatja.

Tagadhatatlan - és ezt minden más elmélet alapján állva is meg kell állapítanunk - hogy ennek a most vázolt elméletnek számos értékes tulajdonsága van. Sok igazságot takar ugyanis az a nézet, amely szerint az értékpapir létrejötte összefügg egy bizonyos ügylettel s ilymódon az értékpapirban foglalt kötelezettség az ügyleti kötelezettséggel azonosul.

Ez az elmélet azonban feledni látszik azt,

hogy lényegesen megváltozik a helyzet akkor, ha az alapügyletbeli hitelező helyébe más hitelező lép, amely eset például akkor áll elő, ha az értékpapírt forgatmánnyal más személyre forgatják. Itt már az alapügyletbeli viszony helyére egy új viszony lép, amely új kötelezettséget állapít meg adós és hitelező között s amely ilyen módon az alapügyletbeli viszonynak természetesen nem tekinthető. Az elmélet által adott feletet tehát itt hibás és ezért nem is kielégítő.

Az elmélet másik nagy csoportja azt állítja, hogy az értékpapírban foglalt kötelezettség már akkor keletkezik, amikor a papírt kiállítják, vagyis a papír kiállítása mint tény szüli a papírban foglalt kötelezettséget.

Ez az elmélet azonban önmagában is bizonyos árnyalati eltéréseket tartalmazó újabb elméletekre oszlik. Az elméleteknek ezt a csoportját kreációs elméleteknek nevezzük.

A tiszta kreációs elmélet summája az, hogy

abban a pillantban, amikor az adós a teljesítés helyett értékpapírt alkot, valóságos pénzt hoz létre s így azzal a ténykedésével, hogy a papírt kiállítja, kötelezettséget vállal mindenki irányában tekintetben. hogy a papír felmutatójának, vagy egyébként igazolt birtokosának, - már természetesen aszerint, hogy névre, bemutatóra szóló papír, vagy forgatható papír forog kérdésben - a papírban irt szolgáltatást teljesíteni fogja. A kiállítás tehát egyedül létrehozza a kötelezettséget s mint ilyen, az értékpapírban foglalt kötelezettségnek nem előkészítő mozzanata, hanem egyenesen főcselekménye, mert a kiállítás ténye kötelezettséget szül.^{1./}

Bizonyos vonatkozásban ennek az elméletnek egyik változata az a ~~teoria~~ theoria, amely szerint a papír kiállítása alapfeltétele a kötelezettség létrejötté-

1./Főképviseleői Einert és Spiegel.

nek, azonban ehhez még egy járulékos más cselekmény is megkivántatik, az nevezetesen, hogy az értékpapir egy harmadik személyhez, jelesül tehát a hitelezőhöz is eljusson. Ez az elmélet már nagyon közel jár ahhoz az elmélethez, amelyet az alábbiak során mint újabb szerződéses elméletet fogunk taglalni.

Ismét más elméleti megállapítás szerint az adós azzal a ténnyel, hogy az értékpapirt kiállította, egyoldalú ígéretet tett, amely azonban a kötelezettséget attól a feltételtől - s itt ezen a feltételen van a hangsúly - teszi függővé, hogy a papir egy hitelező kezébe kerüljön.

Ismét egy újabb elméleti meglátás azt vitatja, hogy a papirban foglalt kötelezettség létrejötte attól függ, hogy a papirt egy jóhiszemű papirbirtokos szerezzé meg.

Van aztán a továbbiak során olyan elmélet is, amely tulajdonképpen két elméletet kapcsol össze.

Ilyen az a felfogás, amely szerint az értékpapirban foglalt kötelezettséget az adós és a hitelező között létrejött megállapodás teremti meg, azonban maga a nyilatkozat már a kiállítással teljessé válik.^{1./}

Az alapügylet és az adós egyoldalú akaratának kombinációjából származik a következő theoria. Eszerint ugyanis egészen más az adósnak jogi helyzete első hitelezőjével szemben, mint második, vagy ezt követő hitelezői irányában. Ez aztán azt eredményezi, hogy nem lehet az adós kötelezettségét egyetlen alapra visszavezetni. Ez ugyanis azt hozná magával, hogy az adósnak a többi hitelezővel szemben is módjában volna azokat a kifogásokat felhozni, amely kifogások az alapügylet hitelezőivel szemben egyébként felhozhatók. Ezt azonban az adós nyilvánvalóan nem teheti. Ha azonban a kötelezettség alapja az adós egyoldalú akarat-

1./Cosack: Lehrbuch des Handelsrechts 226-228. 11.

külgentése, akkor mivel sem lehet okát adni annak, hogy az adósnak miért van joga arra, hogy az alapügyletből eredő kifogásait az első hitelezővel szemben felhozhatja? Tehát egyik elmélet sem ad maradéktalan feleletet s így nincs más megoldás, mint e két elméletet mint kettős alapot elfogadni.

A tulajdonjogi elmélet valójában szintén a kreációs elméletnek egyik változata amennyiben azt juttatja kifejezésre, hogy mindkét fél, tehát az adós és a hitelező kötelezettsége egyoldalu jogcselekményeknek minősíthetők. Az adós ugyanis kötelezi magát azzal, hogy az értékpapírt aláírja, ezzel szemben a hitelező jogosultságát az alapozza meg, hogy ha ő az értékpapírt jóhiszeműen megszerzi.

Míndezek a kreációs elméleti árnyalatok és általánosságban maga a kreációs elmélet számos igen tetszetős vonást tartalmaz. Nem lehet azonban elfelejtenünk, hogy ennek az elméletnek is vannak bizonyos

kellően meg nem magyarázható és nem indokolható hómályos részletei. Ezek egyikére, másikára már az eddigiek folyamán rámutattunk. Ezt kiegészítendő utalnunk kell itt elsősorban is arra, hogy amennyiben ezt az elméletet elfogadjuk, el kell fogadnunk vele azt a minden tekintetben lehetetlen és elvileg helyt nem fogható azt a tételt, hogy van olyan tartozás, amely hitelezőt nem ismer, vagyis, hogy egy tartozás létrejöhet anélkül, hogy a tartozás másik oldalán ne álljon hitelező. Ez nyilvánvalóan képtelen állítás, mert ilyen a valóságban nincsen és amennyiben egyáltalában lehetne, jogilag semmiképpen sem volna értékelhető.

De nem tekinthető egyoldalú jogügyletnek sem az a helyzet, mert az adós az egyoldalú ügyletek esetében meghatározott személy irányában vállal kötelezettséget, viszont az értékpapiroknál, különösen a bemutatóra szóló és forgatható papiroknál a hitelezői viszony egy személyre nem korlátozható.

Az értékpapírban ismeretes elméletek harmadik csoportja szerint a papirban foglalt kötelezettség, illetőleg az ennek alapján gyakorolható jog nem a papir kiállítását megelőző jogügyletben, ~~sem~~ nem a papir kiállításának tényében, hanem - továbbmenőleg - a papir kiállítását követő valamely cselekményben leli gyökerét. Ez az elmélet is több, különféle csoportokra bomlik.

Egyik gyakorta hangoztatott fajtája ennek az elméletnek az ugynevezett kibocsátási elmélet, amely azt vallja, hogy a kötelezettség és a jog csak akkor jön létre, ha a kiállítást követőleg az értékpapír elhagyja a kiállítót, azaz ha belekerül a kereskedelmi és üzleti élet forgalmába, ha tehát a papír quasi önállósul s megkezdí sok esetben bonyolult körutját a benne foglalt kötelezettség és jog természetének megfelelően kijelölt pályán.

Ezek szerint a ~~kk~~ kiállítás maga nem teljes,

hanem csupán előkészítő csőlekmény, egy olyan mozzanat, amely valójában lényeges és a papir létrejötténél elkerülhetetlen és szükségképpen megkívánt esemény, de amely nem elégős arra, hogy az értékpapirban megtestesített jogot és kötelezettséget megaláptítsa. Ehhez feltétlenül szükséges még az is, ^{hogy a papir önállósuljon,} mert valójában csak itt tűnik ki igazán az értékpapir nagyfontosságú szerepe, amelyről a következő fejezetben még külön is szólni kívánunk.

Ez az elmélet annyiban figyelemreméltó, hogy erőteljesen hangsúlyozni akarja, hogy addig, amíg az értékpapir a kiállító személy birtokában van, tehát amíg a kereskedelmi életben reá váró utat be nem futotta, a papir tulajdonosa kétségtelenül rendelkezik a papir sorsa felett, azaz a papirt megváltoztathatja, visszatarthatja, vagy meg is semmisítheti.

Miért fontos ez számunkra?

Nyilvánvalóan azért, mert itt élesen rá-

tapíthatunk számos olyan elmélet gyengéjére, amely a kiállítás tényében már a papirnyujtotta jog és kötelezettség alapját látja. Mert azzal a ténnyel, hogy a papir kiállítója az értékpapírt egyoldalú elhatározásával létrehozta, még tulajdonképpen semmi különösebb nem történt. Legfeljebb annyi, hogy a papir már most alkalmasnak látszik arra, hogy egy járulékos cselekmény - jelesül tehát a kibécsátás - közreműködésével végre valóban azzá váljék, amivé a kiállító szándéka is tenni akarta, olyan eszközzé, amely kötelezettséget és jogot is hordoz egyben önmagában.

A kibécsátásban, a papir önállósításában a kiállító akarata ölt testet és ez a testet öltött akarat sodorja most már tovább az értékpapírt a maga sajátos pályáján.^{1./}

1./dr.Kuncz id.m. 58 - 60. ll.

Azzal, hogy a papír a kibocsátás után már többé vissza nem vonható, legjobban jellemzi ezt a helyzetet, amely a papírban foglalt jog-és kötelezettség alapját illetően fennáll, azt nevezetesen, hogy a papír valakit jogosít és valakit kötelez is egyben.

Ezek után most már az a kérdés, hogy az értékpapírra vonatkozó számos elmélet közül melyik közelíti hát meg a valóságos helyzetet. Melyik elmélet látszik elfogadhatónak a sok közül.

Nehéz egy mondatban és nehéz röviden és gyorsan döntenünk ebben a kérdésben. Legmegfelelőbbnek talán a szerződéses elméletet találhatnánk, azonban ennek is számos fogyatéksága van.

Alláspontunk tehát ezért az, hogy a papírban foglalt jog és kötelezettség alapját a legbiztosabban felelhető módon a kibocsátási elméletben találjuk. A kibocsátással válik tulajdonképpen az egyszerű papíros értékpapírrá, mert hiába van meg a felek között a

szerződés, hiába döntenek úgy, hogy egyik ennek, a másik amannak a teljesítésére kötelezi magát, ha az értékpapir ki nem bocsáttatik, ha megmarad a kibocsátónál, mint értékpapir nem jöhet figyelembe, legfeljebb önmagam, mint kiállító számára; de ezzel vajmi keveset érek, hiszen az értékpapirnak éppen az ad értéket, hogy mások számára hozzáférhetővé válik. Vagyis, ha az értékpapírt a kiállító ki is bocsátja.

IV.

Az értékpapirfogalom jelentősége.

Témánk, amely egyébként csak éppen vázlatos imsertetésre és ismerkedésre nyújtott alkalmat a kereskedelmi jognak ezekkel a fontos problémáival, tulajdonképpen le is zárult. Azonban úgy érezzük, nem volna teljes a kép, amelyet az értékpapirokról fentebb alkotni alkalmunk volt, ha nem szólnánk még kiegészítésként arról a jelentőségről is amit az értékpapir fogalma a kereskedelmi életre, de főként ez utóbbin keresztül a kereskedelmi jog alakulására és fejlődésére gyakorolt.

A kereskedelmi élet az adók- veszek, a szolgáltatás-ellenszolgáltatás viszonyában a helyzeteknek és történéseknek olyan adottságaival kell, hogy számoljon, amelyek elképzelhetetlenek bizonyos

kisegítő eszköz igénybevétele nélkül.

Ilyen kisegítő eszköz kétségtelenül az értékpapír. A papír, amely talán semmit sem jelent egyébként senki számára, azzal, hogy bizonyos kellékekkel fel van ruházva, hogy a jog bizonyos szabályokat állít fel számára és egyben a papírral élők, a papírt alkalmazó, számára is értékhordozóvá vált. A papír önmaga mint anyag, mint materia nem érték. De mert benne jogok és köteleességek vannak megtestesítve, értékké válik, értékjellegét ölt, hordozza az értéket, tehát segíti, előmozdítja, hogy az érték kifejezésre juthasson. Az értékpapír tehát segédeszköz egy magasabb cél szolgálatában.

A segédeszköz mivoltának ebből az értelmezéséből fakad az a további következtetés, amely szerint az értékpapír jogokat és köteleességeket hordozó tulajdonsága révén szinte forradalmi gyorsaságot és meglepően nagy lehetőségeket nyitó ujitásokat vezetett

be a kereskedelmi életbe, de ezzel együtt a kereskedelmi jogba is. Az a jelenség ugyanis, hogy az ügyletet kötő felek elhatározását nem kellett azonnal és nem kellett az értékmérőben kifejezett pénzben szolgáltatni, a kereskedelmi életnek egy óriási tehertételét szüntette meg. Amióta tehát az értékpapir a modern értelemben vett formájában uralja a piacokat, segékezet nyújt ott, ahol egyébként szinte elháríthatatlan nehézségek tornyosulnának az ügyletet kötők elé, azóta lett igazán értelme annak, amit a kereskedelmi élet igazi szabadságának, nagy lehetőségeinek és az adott erők és lehetőségek korlátlan kihasználásának neveznek.

A kereskedelmi élet mellett, sőt azzal egy vonalban a kereskedelmi jog alakulása és fejlődése csak akkor nyert valóban számottevőbb ütemet, amikor az értékpapir bevonult a kereskedelmi életbe, amikor a kereskedelmi jog szabályai is egyre növekvőbb fi-

gyelmet szenteltek az értékpapírnak, az értékpapir-nyújtotta lehetőségeknek s annak, hogy értékpapir-jog nem vált egyedülálló jogi studiummá, sem elzárkózó disciplinává, hanem megtalálta összeköttetéseit nemcsak a kereskedelmi jog számos más ágához, hanem a jogoknak csaknem minden, idővel önállósult formáihoz is. Ennek a jelentőségnek tudatában kell szemlélünk tehát értékpapirjogunkat és az értékpapirokat is. -

szelmei szentek az értékeik, az értékeik-
nyújtotta lehetőségek a munkák, hogy értékeik-
jog nem volt egyáltalán jogi tudomány, sem elár-
közé diáklivá, hanem megvalósította azokat
nemcsak a kereskedelmi jog számos más részét, hanem
a jogoknak csaknem minden, idővel önállóan for-
mához is. Ennek a jelentőségnek tudatában kell szem-
lélnünk tehát értékeik jogukat és az értékeikokat

is. -

BEBREGENI EGYSÉGES ÁLLAMTUDOMÁNYI
1946/1947